

**КУЛЬТУРА ГРЕЦЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ В УРСР
В 1920-ті – 1930-ті рр.**

Досліджено культурну діяльність грецької етнічної меншини в Україні в період 20-х – 30-х років ХХ століття. Визначено в якому становищі перебувала грецька мова та писемність в цей період. Подано огляд краєзнавчих експедицій, що проводилися в цей період часу для вивчення грецького фольклору та дослідження стану грецької етнічної меншини. Подано огляд видавництва, що друкували літературу грецькою мовою та досліджено обсяг їх видавництва. Досліджено діяльність грецьких поетів, розглянуто розвиток грецької спілки письменників та розвиток грецького театрального мистецтва у 30-х роках, пов'язаний з роботою грецького Маріупольського театру. Визначено результату впливу політики коренізації на розвиток грецької культури, та чинники які перешкоджали втіленню у життя деяких заходів; а також обставини які перервали культурний розвиток грецької меншини і призвели до згортання усіх позитивних здобутків політики коренізації.

Ключові слова: греки, грецька етнічна меншина, етнічна культура, еллінізація, маріупольські греки, культура, грецький Маріупольський театр.

Актуальність теми дослідження: В сучасній історичній науці стрімко зріс інтерес до вивчення історії національних меншин. Грецька спільнота на території України посідає важливе місце, вона має серйозний вплив на культурне життя окремих українських регіонів. У радянські часи був великий брак історіографії присвяченій культурним меншинам, першочергова увага приділялася радянській культурі. Сьогодні ряд істориків та дослідників інших галузей намагаються виправити це, розвиваючи історіографію, присвячену грецькій проблематиці. Не дивлячись на ряд досліджень греків України, їх повсякденне життя, культурна діяльність потребують додаткової уваги. Період 20 – 30-х рр. ХХ століття характерний тим, що в умовах проведення політики коренізації грецька етнічна меншина отримала сприятливі умови для відродження та розвитку своєї національної культури. На жаль цей процес, що почав розвиватися, був перерваний та перекреслений репресіями другої половини 30-х років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культура грецької меншини розглядалася як частина комплексного дослідження у таких працях як «Маріупольські греки (етнічна історія) 1778 р. – початок 30-х років ХХ ст.» Л. Якубової, «Греки на українських теренах: нариси з етнічної історії». Дослідження грецького населення України є однією з важливих тем, яка досліджується на Кафедрі історіографії, джерелознавства, археології та методики викладання історії Донецького державного університету. Такі науковці як Гедьо А., Мартинчук І. неодноразово зверталися до цієї теми у своїх дослідженнях. Відомості про грецький театр можна зустріти у статтях та працях К. Гончарук, Г. Захарової, О. Петрова, А. Проценко.

Виклад основного матеріалу дослідження: З поміж грецьких громад, що існували на території України найбільш чисельними, та такими що відігравали найбільш помітне значення були громади греків Ніжина та Приазов'я. Приазовські греки, найбільш численні, стали об'єктом політики коренізації, що проводилася радянською владою і мала великий вплив на розвиток грецької національної культури. Першочерговою метою цієї політики було створення розгалуженого апарату радянської влади, який би здійснював контроль за діяльністю меншин, їх освітою та культурним життям, проте не можна відкидати і позитивний вплив політики коренізації на розвиток культури меншин у різних регіонах.

Стосовно грецької меншини України, проводилася політика, яку можна назвати політикою «еллінізації» або «грецизації». Відбувалося утворення нових грецьких національних районів, організація грецьких навчальних закладів – шкіл та училищ. В цей період почали складатися сприятливі умови для дослідження історії та культури грецького населення. Також з ініціативи Центральної комісії з питань національних

меншин було проведено кілька обстежень грецького населення у Маріупольському та Сталінському округах. З матеріалів цих обстежень ми можемо судити про стан культури греків Приазов'я, у середині 20-х років, коли розпочиналася підготовка до проведення політики коренізації. За результатами наданих звітів можна прийти до висновку, що греки належали до числа заможних меншин. Кількість їх населення становила у 1924 році трохи більше 63 тисяч осіб (у Маріупольському окрузі) [11].

У рамках політики коренізації розпочалося створення та виокремлення національних адміністративно-територіальних одиниць. Протягом 1925 – 1926 років у Приазов'ї було створено тридцять грецьких сільських рад. На початку 1926 року Центральна адміністративно-територіальна комісія розглядала питання про створення національних районів. В результаті тривалого процесу аж у 1928 році було затверджено створення двох нових районів – Мангуського і Сартанського. Третій грецький район – Великоянісольський було утворено на території Сталінської (Донецької) області у 1928 році. Це сталося в результаті розформування Андріївського району і приєднання його грецьких сільських рад до Великоянісольського району 9 жовтня 1928 року [14, с. 131].

Згідно з даними, які наводить Л. Якубова у своїй монографії на перше травня 1924 року в Україні діяла лише одна школа для грецьких дітей. У 1926/1927 навчальному році їхня кількість зросла і становила вже 15 шкіл [15]. У 1926 році було створено Маріупольський грецький педтехнікум. Це мало стати важливим заходом, що вирішив би питання дефіциту представників освіти грецької національної меншини. В 1926/1927 навчальному році також працювали дві грецькі сільсько-господарські школи. Також варто відзначити, що в наступні роки відсоток охоплення дітей греків початковою освітою становив майже 100%, проте навчання рідною, грецькою мовою було доступне лише для 26% дітей. Найкраща ситуація була у межах новостворених національних грецьких районів [15]. Поряд із цими позитивними зрушеннями, існував ряд труднощів, які виникали внаслідок помилок у організації сукупності заходів спрямованих на коренізацію. Так однією з основних проблем залишався брак вчителів для грецьких шкіл. Починаючи з 1926 року було організовано курси по перепідготовці вчителів, де готувалися педагоги для шкіл. Кількість слухачів таких курсів поступово зростала, проте загалом вони не могли належним чином забезпечити школи потрібною кількістю підготовлених кадрів.

Серед чинників, що сприяли розвитку грецької культури можна відзначити експедиції з дослідження населення та збирання фольклорного матеріалу. Протягом 20-х років неодноразово проводилися експедиції з дослідження грецького населення Приазов'я. Серед них – чотири експедиції (1925, 1926, 1928, 1931 років), що проводилися Кассандрою Костан та А. Ковалевським. К. Костан була дослідницею, що збирала зразки народної творчості греків. За матеріалами експедицій вона змогла видати книгу «3 літератури Маріупольських греків», що побачила світ у 1932 році та містила в собі зразки багатьох творів грецьких поетів та народних пісень [10, с. 103]. Також експедиції організовувалися маріупольським музеєм краєзнавства, який починаючи з 1926 року проводив різноманітні дослідження в грецьких селах Приазов'я. Співробітники музею протягом 1926 – 1930 рр. брали участь у ряді історико-етнографічних експедицій, що направлялися в села приазовських греків, а також підготовки словника грецьких діалектів краю; вони сформували експозиції, присвячені традиційній культурі маріупольських греків, що демонструвалися на республіканських та міжнародних виставках. Також у музеї було відкрито грецької етнографії, демонструвалися документи, що стосувалися грецької колонізації. С Яллі, що став керівником грецької секції ЦКНМ, сприяв організації вивчення та дослідження історії грецького населення. Завдяки допомозі краєзнавчого музею було зібрано багато

нового матеріалу та велику кількість експонатів, що поповнили експозицію Маріупольського краєзнавчого музею.

Дослідженням грецького населення займалися і в інших регіонах, не тільки в Приазов'ї. Так велися дослідження в Одеському окрузі. Цим займалася секція вивчення грецької меншини на Україні, створена у 1927 році. Як зазначає Л. Якубова, нею було проведено велику роботу по вивченню та систематизації історичних пам'яток грецького населення Одеси [14, с. 142].

Всеукраїнською асоціацією сходознавства у 1928 році було організовано спеціальну експедицію для збирання матеріалів про мову і побут грецького населення. Експедиція проводила дослідження та збирання матеріалів протягом серпня – вересня у декількох групах сіл, серед яких були такі селища як Сартана, Чермалик, Чердакли, Малий Янісоль, Анадоль, Стила, Фуна, Великий Янісоль, Велика Каракуба, Мала Каракуба, Волноваха. За час експедиції було зібрано значну кількість діалектологічного матеріалу, кілька сотень пісень і казок, а також чимало прислів'їв. Доповідь експедиції обговорювалась на Другому Всеукраїнському сходознавчому з'їзді у серпні 1929 року [8, с. 375].

Маріупольський краєзнавчий музей був заснований в 1920 році. Згідно з документами, він займав велику трьохповерхову будівлю і мав багато відділів. Рівень відвідуваності музею становив приблизно 15 тисяч людей на рік, про що свідчить завідуючий музею у своєму докладі. Також він свідчить про те, що населення регіону поділяється на дві групи – українське та грецьке. Він зазначає, що грецьке населення наклало свій відбиток на місцеву культуру та побут, і таке твердження видається вірним. Культурно-історичний відділ музею займався збиранням матеріалів, що відображали б різноманітні сторони культурного розвитку грецького народу та їх повсякденного життя [13].

Також у процесі політики коренізації здійснювалося поширення грецької мови. На всесоюзній нараді з питань освіти та культурного будівництва в середовищі греків СРСР, що відбулася в Ростові-на-Дону 10-13 травня 1926 року, було розглянуто питання щодо початку культурної роботи в грецькому середовищі та мовне питання, що стосувалося орфографії та грецької димотики. В результаті було прийнято про визнання єдиною офіційною, розмовною мовою грецького населення димотики (народна розмовна форма грецької мови) [14, с. 125]. Таке рішення було підтверджено на Всеукраїнській нараді по роботі з національними меншинами у 1927 році. Розпочалася діяльність по впровадженні планів у життя. Відкривалися грецькомовні школи, а задля того щоб забезпечити їх необхідними кадрами вводилися курси грецької мови, яка на той час була не в найкращому становищі. Чинником, що серйозно гальмував процеси грецизації населення було незнання греками рідної мови, переважна більшість населення, особливо молодого розмовляла російською. Серед грецького населення майже не залишилися людей, що могли б читати грецькою, і якщо усна мова ще збереглася, то грецька писемність була майже знищена. Л. Якубова наводить статистику за 1926 рік і зазначає, що питома вага грамотних греків була найнижчою серед усіх інших національних меншин – вона становила лише 2,7% від усього грецького населення (не дивлячись на те що загальний рівень писемності греків був досить високим) [14, с. 126]. Також дослідниця у своїй монографії «Повсякденне життя меншин» так характеризує становище національної мови серед грецьких меншин: «Маріупольські греки-еліни мали принаймі п'ять еллінських говірок, які суттєво відрізнялися від запроваджуваної в їхньому середовищі димотики. Одеські греки так само відрізнялися в мовному відношенні. Міська грецька громада завдяки постійним контактам з Грецією володіла і катаревусою і димотикою, то мешканці села Олександрівка-Арнаутівка буди мовно асимільовані. Решта грецького населення України складалася з представників більш сімдесят грецьких та інших говірок, що

були мовами спілкування і різноманітних малочисельних спільнотах» [14, с. 94]. Для покращення становища необхідно було не тільки створювати грецькомовні навчальні заклади але і налагодити постачання літератури на грецькій мові. Щоб вирішити проблему брак літератури було зроблено декілька кроків.

Нестачу літератури намагалися вирішити спочатку у 1926 році, коли у Харкові було засновано філію видавництва, яка мала займатися виданням літератури національними мовами. Проте зрештою налагодити видання не вдалося. У другій половині 20-х років при Ростовському видавництві почала працювати грецька секція Асоціації пролетарських письменників, почали видаватися літературні альманахи «Нео Зої» («Нове життя»), «Філологікон главахдаеман» («Літературна зоря»). Тут були сконцентровані кращі представники літератори, що писали грецькою мовою, а саме поет Янніс Харлампійович Канонідіс (Ерістеас), перекладач і знавець іонійської і грецької демотичної мови Фемістокл Гріоріадіс, Костянтин Харлампійович Тархарас (Канонідіс), поет Іраклій Георгіадіс, Олександр Акуростос [6, с. 170].

Ще одним центром видавництва грецькомовної літератури став Маріуполь. Видавництво друкувало різноманітну літературу грецькою мовою як художнього, так політичного напрямків. Серед грецьких авторів, чий збірник були опубліковані в різний час є такі поети як А. Мацука, М. Данно, Х. Ахтир, Г. Костоправ, Д. Ерістеас, А. Дімітріу. У 1933 році поліграфічна база для грецької типографії було передана до новоствореного Донецького обласного грецького видавництва. З період з 1933 по 1937 роки, виходили газети та декілька журналів (літературний альманах «Флогомінітрес спітес» («Іскри, що віщують полум'я»), потім «Неотіда» («Юність», якої до 1937 року вийшло 5 номерів), дитячий журнал «Неос махітіс» («Юний технік»), пізніше «Піонерос» [6, с. 171].

Після того як у Маріуполі було створено грецьке видавництво, невдовзі виникло літературне об'єднання молодих грецьких письменників і поетів. Керівником цього об'єднання був грецький поет Георгій Костоправ, який працював у літературній газеті «Колехтивістис». Як зазнає І. Мартинчук, кількість членів цього об'єднання весь час зростала – у 1932 році їх було 9, в 1933 вже 14, а в 1937 об'єднання нараховувало 30 осіб. Серед членів об'єднання були поети, які переважно писали румейською мовою (одна з двох мов, візантійського походження, що нею користувалися греки, поряд з урумською, яка мала тюркське походження) а також інші культурні діячі, такі як В. Галла, А. Шапурма Д. Теленчі, М. Тишлик, А. Мацура, К. Ханделди, Ф. Ялі, Г. Коссе [6, с. 172].

Георгій Костоправ вважається засновником грецької поезії. Його авторству належать такі збірки віршів як «Перші кроки» (1933 рік), «Здравствуй життя» (1927 рік), а також поеми «Лампус» (1932), «Леонтій Ханахбей» (1934) [6, с. 170]. Спілка письменників Донбасу звертала увагу на продуктивну діяльність грецьких письменників, зростання кількості їх літератури а також якості публікованих творів. Звичайно, відзначалася і діяльність Г. Костоправа.

У 1932 році було засновано Національний грецький театр в Маріуполі. Одним з ініціаторів цього також був Г. Костоправ. У театрі на початку працювали такі професіональні актори як Данило Теленчі, Георгій Дегларі та Юрій Дранга, а також ще ряд акторів – аматорів. Протягом 1933 – 1934 років театр очолював художній керівник М. Хороманський. При театрі постійно діяв оркестр, який доповнював музикальним супроводом вистави. З початку свого існування театр був пересувним, проте в 1934 році було прийнято рішення про реконструкцію театрального будинку, куди мав переїхати театр. Кілька років відбувалася реконструкція приміщенні і у 1936 році, 14 березня відбулося відкриття нового реконструйованого міського театру. Протягом цього року також при театрі було організовано студію художньої самодіяльності. На сцені театру ставились вистави грецькою мовою, починаючи з 1935 року. До цього

були у користуванні також українська та російська мови. Спектаклі з успіхом проходили в Маріуполі, грекомовних селах Донеччини. Також театр виїжджав на гастролі до Харківської області та до Криму. До репертуару Грецького театру входили як класичні твори, так і твори грекомовних авторів – п'єси Мольєра, Пушкіна, Корнійчука, Арбузова, поеми «Весна повертається» та «Осінні листя» Костопова, «Логаризма» [1, с. 101-102].

Також протягом цього часу відроджувались національні грецькі танці, музика. Відбувалася організація різноманітних самодіяльних колективів. І Мартинчук у своїй статті наводить данні про такий ансамблі як самодіяльний грецький фольклорний ансамбль пісні і танцю, що був організований у 1935 році Наумом Віткусом, як ансамбль при політвідділі Сартанської МТС для виступу на Всесоюзному фестивалі художньої самодіяльності етнічних меншин. У наступному 1936 році на фестивалі ансамбль зайняв перше місце. Присутній на фестивалі В. Мейерхольд високо оцінив творчість колективу [6, с. 173]. Проте діяльність цього ансамблю була перервана репресіями і вже 1937 році його було ліквідовано.

На жаль невеликий за тривалістю період піднесення культури національних меншин у другій половині 30 – х років було перервано репресіями. В кінці 1937 року розпочалися арешти греків, які нібито належали до грецької контрреволюційної організації, яка насправді була вигадана органами НКВС для того, щоб припинити коренізацію та заарештувати причетних до неї діячів. У грудні 1937 – початку 1938 р. у містах Маріуполь, Сталіно (Донецьк), Харків, Одеса та Київ було заарештовано майже всіх, хто мав відношення до проведення політики коренізації. Були заарештовані такі працівники театру як Г. Дегларі, С Янгічер; поет Г. Костопов. С. Яллі, що стояв у витоків грецизації а також співробітники газети «Колехтівістіс», «Піонерос», Донецького обласного видавництва, викладачів технікуму та шкіл [2]. На цьому закінчилося невелике відродження грецької культури, яке тривало зовсім короткий час.

Висновки. Таким чином, культурне життя грецького населення отримало сприятливі умови для свого розвитку у другій половині 20-х – початку 30-х років. Це перш за все було пов'язано з проведенням політики коренізації, внаслідок якої був проведений ряд заходів, спрямованих на відродження грецької національної культури. Серед негативних факторів варто зазначити, що такі заходи були направлені перш за все на побудову та утвердження комуністичного способу мислення серед громади, і мали пропагандистський характер. Проте варто відзначити і позитивний вплив низки заходів, що дозволила відновити та поширити вже майже втрачену писемну традицію серед греків Приазов'я. На жаль пошквалення культурної діяльності грецької меншини було перерване масовими репресіями другої половини 30-х років. Діяльність багатьох установ була обмежена, або перервана (у 1938 році припинив своє існування грецький Маріупольський театр), а діячі культури та мистецтва були репресовані. Так закінчилася коротка доба розвитку грецької культури, і наступний етап активного росту еліністичних досліджень та розвитку національної грецької культури буде вже пов'язаний з незалежною Україною.

1. Демідко О. А. Маріупольський державний Грецький театр у культурно-мистецькому просторі Північного Приазов'я (1932-1937 рр.) / О. А. Демідко // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2014. Вип.20 (1). С. 100 – 105.
2. Енциклопедія історії України [Електронний ресурс] / редкол.: В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2004. Т. 2 (грецька справа).
3. Літературна грецька група // Літературний Донбас. 1932. № 3. С. 126-127.
4. Маріупольський грецький театр // Социалистический Донбас. 1935. 28 листопада. С. 14.
5. Маріупольський краєзнавчий музей. Музей історії та побуту греків Приазов'я. Експозиція: «Греки Приазов'я – література та мистецтво». Сартана. (автори: Л. Н. Кір'яков, Л. І. Кучугура, Р. І. Сасенко, А. І. Папуш); Народний етнографічний музей. с. Старомлинівка, Донецька обл. 1996 р.

6. Мартинчук Інна. Етнокультурні процеси в Донбасі в 20 – 30 – ті роки / Мартинчук І. «Нові сторінки історії Донбасу». Вип. 26, 2017, Вінниця. С. 167 – 177.
7. «Молодість», 1935, № 4.
8. «Східний світ», 1930, № 10 – 11. С. 375.
9. Терентьева Н. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII–XX вв.) / Н. Терентьева. Київ : Аквілон-Пресс, 1999. 351 с.
10. Хаджинов Е. В. З історії фольклору південного Донбасу / Хаджинов Е.В. «Народна творчість та етнографія». Київ, 1976, № 3. С. 102 – 105.
11. ЦДАВО України. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 122. Арк. 28.
12. ЦДАВО України. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 122. Арк. 58.
13. ЦДАВО України. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 100. Арк. 40.
14. Якубова Л. Д. Маріупольські греки (етнічна історія) 1778 р. – початок 30-х років ХХ ст. / Л. Д. Якубова. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1999. 331 с.
15. Якубова Л. Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу / Якубова Л. К.: Інститут історії України, 2011. 339 с.

References

1. Demidko O. A. Mariupolskyi derzhavnyi Hretskyi teatr u kulturno-mystetskomu prostori Pivnichnoho Pryazovia (1932-1937 rr.) / O. A. Demidko // Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. 2014. Vyp. 20 (1). S. 100 – 105.
2. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Elektronnyi resurs] / redkol.: V. A. Smolii ta in.; Ins- tytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K.: Naukova dumka, 2004. T. 2 (hretska sprava).
3. Literaturna hretska hrupa // Literaturnyi Donbas. 1932. № 3. S. 126-127.
4. Mariupolskyi hretskyi teatr // Sotsyalystycheskyi Donbas. 1935. 28 lystopada. S. 14.
5. Mariupolskyi kraieznavchyi muzei. Muzei istorii ta pobutu hrekiv Pryazovia. Ekspozytsiia: «Hreky Pryazovia – literatura ta mystetstvo». Sartana. (avtory: L. N. Kiriakov, L. I. Kuchuhura, R. I. Saienko, A. I. Papush); Narodnyi etnografichniy muzei. s. Staromlynivka, Donetska obl. 1996 r.
6. Martynchuk Inna. Etnokulturni protsesy v Donbasi v 20 – 30 – ti roky / Martynchuk I. «Novi storinky istorii Donbasu» Vyp. 26, 2017, Vinnytsia. S. 167 – 177.
7. «Molodist», 1935, № 4.
8. «Skhidnyi svit», 1930, № 10 – 11. S. 375.
9. Terenteva N. Greky v Ukraine: ekonomicheskaya i kulturno-prosvetitel'skaya deyatelnost (XVII–XX vv.) / N. Terenteva. –Kyiv : Akvilon-Press, 1999. – 351 s.
10. Khadzhyinov E. V. Z istorii folkloru pivdennoho Donbasu / Khadzhyinov E.V. «Narodna tvorchist ta etnografii». Kyiv, 1976, № 3. S. 102 – 105.
11. TsDAVO Ukrainy. F. 413. Op. 1. Spr. 122. Apk. 28.
12. TsDAVO Ukrainy. F. 413. Op. 1. Spr. 122. Apk. 58.
13. TsDAVO Ukrainy. F. 413. Op. 1. Spr. 100. Apk. 40.
14. Yakubova L. D. Mariupolski hreky (etnichna istoriia) 1778 r. – pochatok 30-kh rokiv XX st. / L. D. Yakubova. Kyiv : In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. 331 s.
15. Yakubova L. Povsiakdenne zhyttia etnichnykh menshyn radianskoï Ukrainy u mizhvoiennu dobu / Yakubova L. K.: Instytut istorii Ukrainy, 2011. 339 s.

Трейтяк Д. В.

Культура греческого этнического меньшинства в УССР в 1920-е – 1930-е гг.

Досліджено культурну діяльність грецької етнічної меншини в Україні в період 20-х – 30-х років ХХ століття. Визначено в якому становищі перебувала грецька мова та писемність в цей період. Подано огляд краєзнавчих експедицій, що проводилися в цей період часу для вивчення грецького фольклору та дослідження стану грецької етнічної меншини. Подано огляд видавництва, що друкували літературу грецькою мовою та досліджено обсяг їх видавництва. Досліджено діяльність грецьких поетів, розглянуто розвиток грецької спілки письменників та розвиток грецького театрального мистецтва у 30 – роках, пов'язаний з роботою грецького Маріупольського театру. Визначено результату впливу політики коренізації на розвиток грецької культури, та чинники які перешкоджали втіленню у життя деяких заходів; а також обставини які перервали культурний розвиток грецької меншини і призвели до зортання усіх позитивних здобутків політики коренізації.

Ключові слова: греки, грецька етнічна меншина, етнічна культура, еллінізація, Маріупольські греки, культура, грецький Маріупольський театр.

Treitiak D. V.

The culture of the Greek ethnic minority in the Ukrainian SSR in the 1920's – 1930's.

The cultural activity of the Greek ethnic minority in Ukraine during the 20's – 30's of the 20th century was explored. Determined in what position was the Greek language and writing in this period. An overview of the regional expeditions conducted during this period of time for the study of Greek folklore and the study of the status of the Greek ethnic minority was presented. An overview of the publishing houses that published Greek literature was published and the volume of their publishing houses was investigated. The work of the Greek poets was studied, the development of the Greek Writers' Union and the development of Greek theatrical art in the 1930's, related to the work of the Greek Mariupol Theater. The result of the influence of the corenization policy on the development of Greek culture was determined, and factors hindered the realization of certain measures; as well as the circumstances that interrupted the cultural development of the Greek minority and led to the curtailment of all the positive achievements of the policy of corenization.

Key words: *Greeks, Greek ethnic minority, ethnic culture, Hellenization, Mariupol Greeks, culture, Greek Mariupol theater.*

УДК 94(477):323.281«1937/1938»

М.П. Жолоб

«ГРЕЦЬКА ОПЕРАЦІЯ» НКВС (1937 – 1938 РР.)

На основі наукових праць українських істориків здійснена спроба підрахунку жертв «грецької операції», яку протягом кінця 1937 – 1938 рр. розгорнули органи НКВС в Україні. Визначається кількість репресованих в окремих областях України та їх співвідношення із загальною чисельністю грецької меншини в Україні. Встановлюються категорії грецького населення, які зазнали утисків з боку радянської влади. Аналізуються «злочини», які співробітники НКВС інкримінували арештантам грецького походження.

Ключові слова: *греки, НКВС, «національна операція», репресії, Великий терор.*

Одинадцятого грудня 1937 р. до органів НКВС в Україні надійшла телеграма з підписом народного комісара внутрішніх справ СРСР М. Єжова, більш відома як директива НКВС № 50215. У директиві йшлося про те, що органами НКВС проведено слідство щодо викриття грецької розвідки в СРСР, яка за завданням розвідок кількох держав займалася активно шпигунсько-диверсійною і повстанською роботою. Органи «дізналися», що грецькі спецслужби у своїй шпигунській та націоналістичній діяльності спиралися на грецьке населення, яке мешкало в окремих регіонах СРСР, зокрема в Донецькій, Одеській та інших областях України. З метою запобігання антирадянської діяльності грецької розвідки нарком внутрішніх справ наказав 15 грудня 1937 р. на всій території СРСР провести арешти греків, які підозрювалися у зв'язках з грецькою розвідкою та антирадянській діяльності [1, с. 147-148].

Уже станом на 25 грудня 1937 р. в межах «грецької операції» на території УРСР була арештована 3001 особа, а саме: в Донбасі – 2347 осіб, на території Одеської області – 321, у Дніпропетровській – 130, Миколаївській – 101, Харківській – 27, Київській – 27, Полтавській – 37, по інших областях – 11 осіб [1, с. 148]. Якщо взяти до уваги той факт, що на території УРСР мешкало близько 100 тис. греків, а також те, що усі або майже усі особи, які притягувалися до кримінальної відповідальності були представниками саме цієї національності, то можемо дійти висновку, що лише упродовж двох тижнів від каральних органів влади постраждало 3% грецького населення України.

Оскільки нарком внутрішніх справ І. Леплевський вимагав «за будь-що» арешту 5 тис. осіб репресії проти греків продовжувалися. Унаслідок існування значного об'єму роботи та невиконання арештантських планів, 31 січня 1938 р. на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) було прийнято рішення про продовження операції по «розгрому греків до 15 квітня 1938 р.» [1, с. 149].

На сьогодні важко встановити точну кількість жертв «грецької операції» НКВС СРСР. Проте стала відомою певна регіональна статистика проведення «грецької